

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
(KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür (Type): Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi (Submission Date): 29/05/2025

Kabul Tarihi (Acceptance Date): 19/08/2025

Yayınlanma Tarihi (Publication Date): 31/12/2025

Atıf Künyesi (Citation): Ucan, R. (2025). Metafizik Ahlaktan Evrensel Etiğe: Nurettin Topçu ile Ioanna Kuçuradi Üzerine Felsefi Bir İnceleme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 252-271.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1708814>

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) olarak lisanslıdır.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their published work and their work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

Dergide yayımlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

The scientific and legal responsibility of the articles published in the journal belongs entirely to the author(s).

METAFİZİK AHLÂKTAN EVRENSEL ETİĞE: NURETTİN TOPÇU İLE İOANNA KUÇURADI ÜZERİNE FELSEFİ BİR İNCELEME

Ruken UCAN*

Öz

Bu çalışma; insan olmanın ne anlama geldiğinden hızla uzaklaştığımız, insan değerinin hiçe sayıldığı, sıradan, başboş, anlamsız ve insanlaşmamış bireylerin giderek arttığı bu yüzyılda, Nurettin Topçu ile Ioanna Kuçuradi'nin düşünsel perspektifinden hareketle ahlâk ve etik meselesini incelemeyi amaçlamaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda artan şiddet olayları, küresel sorunlar, savaşlar, açlık ve yoksulluk gibi durumlarla karşı karşıya kalmakta; her gün insanlık dışı manzaralara tanıklık etmekteyiz. Bu noktada, yüzyıllar önce ahlâk ve yaşam üzerine düşünen ve mutlu bir yaşamın yollarını arayan düşünürlerin görüşleri yeniden önem kazanmaktadır. Dolayısıyla ahlâk, insan onuruna yaraşır şekilde, insanın ruhunda ve bedeninde inşa edilmekte; insanca yaşamın yollarını bizlere sunmaktadır. Bu bağlamda, Topçu ile Kuçuradi'nin felsefi antropolojiye dayanan ahlâk ve etik yaklaşımlarını anlamaya çalışarak çağdaş etik sorunlara ışık tutabiliriz. Sonuç olarak, bu çalışma Topçu ile Kuçuradi'nin öğretileri bağlamında, ahlâkın ya da etiğin bir insanlaşma sorunu olduğuna dikkat çekecektir. Topçu ile Kuçuradi'nin yöntemleri farklılık gösterse de insanın değeri eksenindeki niyetlerinin örtüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda, dinî muhafazakâr düşünceye hitaben Topçu'nun metafizik temelli ahlâk çağrısını; seküler etik düşünceye hitaben ise Kuçuradi'nin sistemli etik tutarlılığını birlikte konumlandıracağız.

Anahtar Kelimeler: Ioanna Kuçuradi, Nurettin Topçu, Ahlâk, Etik, İnsan.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-Posta: rukiyeucan07@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0000-7574-9014>.

FROM METAPHYSICAL MORALITY TO UNIVERSAL ETHICS: A PHILOSOPHICAL STUDY ON NURETTİN TOPÇU AND IOANNA KUÇURADI

Abstract

This study aims to examine the issue of morality and ethics through the philosophical perspectives of Nurettin Topçu and Ioanna Kuçuradi, in an age where we are rapidly drifting away from understanding what it means to be human—where human value is disregarded, and individuals become increasingly ordinary, aimless, meaningless, and dehumanized. In our contemporary world, we are faced with growing violence, global crises, wars, hunger, and poverty, and we witness inhumane scenes on a daily basis. At this point, the ideas of thinkers who pondered morality and life centuries ago, and who sought ways to achieve a good life, are regaining importance. Thus, morality is constructed within the soul and body of the human being in a way that befits human dignity and offers us paths to live humanely. In this context, by striving to understand Topçu's and Kuçuradi's approaches to morality and ethics grounded in philosophical anthropology, we may shed light on contemporary ethical dilemmas. Ultimately, this study will draw attention to the idea that morality or ethics is fundamentally a matter of becoming human. Although the methods of Topçu and Kuçuradi differ, their intentions converge on the axis of the value of the human being. In this regard, the study will position Topçu's metaphysical call to morality—appealing to religious and conservative thought—alongside Kuçuradi's systematic ethical consistency—appealing to secular ethical thinking.

Keywords: Ioanna Kuçuradi, Nurettin Topçu, Morality, Ethics, Human.

Giriş

Ahlâk, genellikle bireyin nasıl yaşaması gerektiğine odaklanan ve ahlâkî olmanın ölçütlerini belirlemeye çalışan bir alandır. Bunun yanı sıra, iyi bir insan olmanın koşullarını da sorgular. Nurettin Topçu ile Ioanna Kuçuradi'nin görüşlerini temel alan bu çalışmada, ahlâk ve etik kavramlarının farklı felsefî perspektiflerde ele alındığı görülür. Her iki düşünür de insan yaşamında ahlâkî/etik meseleleri temel sorunlardan biri olarak değerlendirir. Topçu, ahlâkî yaşamı metafizik ve içsel sorumluluk temelinde inşa ederken; Kuçuradi, etik değerlendirmeyi insan hakları ve evrensel değerler doğrultusunda ele alır. Bu bağlamda, çalışmada Topçu'nun ahlâk anlayışı ile Kuçuradi'nin etik yaklaşımı karşılaştırmalı biçimde incelenmektedir.

Kuçuradi'nin felsefesinde, bir fenomen olarak insan problemini ele almaktan ziyade, 'değer' problemini açığa çıkarmak ve bu doğrultuda bir hareket geliştirmek ön plandadır. Kuçuradi etik fenomenleri antropolojik-ontolojik bir bakışla incelemeye çalışırken, 'değer problemini' de bu zemine yerleştirir (Çamak, 2023: 1). Kanaatimizce, Kuçuradi'nin değer problemini ele alışı ve değerler üzerine felsefe yapması yalnızca teorik bir kaygıdan ibaret değildir. O, yaşadığı çağı anlamaya çalışırken etik meseleyi antropolojik bir zeminde çözümlemeyi hedefler. Bu anlama çabasıyla bizler, insanın insan olma niteliğiyle yani felsefî antropolojiyle karşı karşıya kalırız.

Topçu da tıpkı Kuçuradi gibi, düşünce dünyasında yerini alırken yalnızca felsefî bir kaygıyla değil, insan için gerekli olan ahlâk ve onun değerleri konusunda duyduğu endişeyle felsefesini inşa eder. Temel dertleri ortaktır; izledikleri yöntemler ve sonunda vardıkları noktalar bir ölçüde farklılık gösterse de çıkış noktaları benzerdir. Her ikisi de insan için son derece önemli olan ahlâk meselesini yaşamları boyunca zihinlerinde taşımış ve aydın görüşleriyle insanlığa ışık tutmuşlardır. Bu ışık, bizleri insan olma bilincimizle baş başa bırakırken, insanın bazı yozlaşmış yönlerini de gün yüzüne çıkarır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Nurettin Topçu'nun ahlâk anlayışı genel hatlarıyla ele alınacak; bu anlayışın temelini oluşturan hareket felsefesi ve ardından "İsyan Ahlâkı" başlıklı doktora tezi üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde, Ioanna Kuçuradi'nin etik anlayışı ortaya konulacak; özellikle onun değerler problemine ilişkin yaptığı ayrımlara alt başlıklarda yer verilecek ve etik ilişki konusundaki görüşleri açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise Topçu ve Kuçuradi'nin düşünceleri arasında felsefî bir diyalog kurulacak; bu bölüm araştırmamızın esas kısmını oluşturacak ve çalışmayı özgün bir noktaya taşıyacaktır.

1. Nurettin Topçu'nun Ahlâk Anlayışı

1.1. Nurettin Topçu'ya Göre Ahlâk

İlk Çağ'dan itibaren, Sokrates ile başlayıp günümüze kadar uzanan ahlâk meselesi, filozoflar tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Türk düşünür ve aydınlarından biri olan Nurettin Topçu da neredeyse yaşamı boyunca ahlâk kavramı üzerine düşünmüş ve bu kavramı anlaşılır kılma çabası içinde olmuştur. Araştırmamızın bu bölümündeki amacımız, Topçu'nun ahlâka dair düşüncelerini ortaya koymaktır.

Antik Yunan filozoflarının ve Modern Avrupalı filozofların ahlâk konusuna yönelik çeşitli yaklaşımları bulunmaktadır. Türk düşünürlerinden olan Topçu da kendine özgü ahlâk sistemi geliştirmiş ve bu mesele üzerinden insanlığa ışık tutmaya çalışmıştır. Topçu'nun ahlâk anlayışına geçmeden önce onun ahlâk kavramına ilişkin yapmış olduğu tanıma bir göz atalım.

Topçu'nun ahlâka ilişkin yaklaşımlarını *Ahlâk* adlı eserinde görmekteyiz. Bu eserin, dönemin iktidarı tarafından Topçu'dan yazılması istenmiş ve eser bir lise ders kitabı olarak okutulmuştur. Kitap iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümü lise birinci sınıf öğrencilerine, ikinci bölümü ise lise iki öğrencilerine hitap etmektedir. İlk bölümde, ahlâk kavramı tanımlanmış ve temel ahlâkî kavramlara değinilmiştir. Ayrıca Kant, Epiktetos, Mevlâna, Gyau ve Ali Fuat Başgil'e ait metinlerle kitap zenginleştirilmiştir. İkinci bölümde ise ahlâkın psikolojik, sosyolojik ve felsefî yönleri ele alınmış; Nietzsche, Kant, Schopenhauer ve Rousseau'dan okuma parçalarına yer verilmiştir.

Topçu'ya göre, insanlar medenileşmeye başladıkları andan itibaren kendi eylemlerini değerlendirme çabasına girmiş ve bu doğrultuda ahlâkla ilgilenmişlerdir. Filozofların ahlâka yönelik yaklaşımlarının temelinde mutlu bir yaşam sürme düşüncesi yer alır. Örneğin, Sokrates, Platon ve Aristoteles'e göre erdemli bir yaşamın sonucunda mutluluğa ulaşmak mümkündür; onlara göre mutluluğun yolu ahlâklı bir yaşamdan geçmektedir. Benzer şekilde, insanlığa ahlâk öğretisi sunan peygamberler de ahlâkı bu şekilde ele almış ve ahlâkî yaşamdan sapmanın felaketlere yol açacağını belirtmişlerdir (Topçu, 2022: 15-18). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren ahlâkın tanımı ve ahlâklılığın ölçütleri, düşünsel alanda önemli bir yer edinmiştir.

Topçu, Sokrates'in ahlâk alanında yarattığı etkiyi şu sözle ifade eder: "İnsan, düşüncesini fizikten ahlâka yükseltti." (Topçu, 2022: 15). Burada anlatılmak istenen, Sokrates'in doğayı ve maddeyi anlamaya çalışan Yunan düşünürlerini farklı bir yöne sevk ederek, hakikatin insanın içinde aranması gerektiğini vurgulamasıdır. Sokrates'ten önceki Yunan düşünürleri, evrenin temelini madde üzerinden açıklamaya çalışmış; ancak Sokrates, bu yaklaşımın insanı ihmal

ettiğini savunarak onları eleştirmiştir. Bu yönelimle birlikte, ahlâk konusu ilk kez insanlık için felsefî bir sorun hâline gelmiş ve tarihsel süreçte derinlik kazanarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Sokrates'e göre aklın doğru kullanımı kötülüğü engeller; akıl, insanı iyiliğe yönlendirir. Bu çerçevede onun ahlâk anlayışındaki temel tez şudur: İnsanlar kötülüğü bilerek yapmaz; kötülüğün kaynağı bilgisizliktir. Topçu, Sokrates'i ahlâk alanına akıllı yerleştiren ilk filozof olarak görür. Ona göre, Sokrates akıl ve ahlâkı birlikte ele alarak, ahlâkı insanlık için temel bir mesele hâline getirmiştir. Sokrates'in ardından Platon'un ahlâka yönelik yaklaşımına dikkat çeker. Ardından ise Kant'ın ödev ahlâkı anlayışına değinir (Topçu, 2022: 16). İsmi geçen filozofların ahlâk konusunda akıllı öne çıkardıklarını ifade eden Topçu, Pascal ve Rousseau'nun da ahlâk konusunu duygular alanına çektiğini belirtir.

Topçu, yalnızca filozofların değil, sosyologların ahlâk konusundaki yaklaşımlarına da yer verir. Sosyologların ahlâkı, toplumun yasaklarına ve emirlerine uymak biçiminde tanımladıklarını ve bu anlayışın ahlâkı tarihsel ve kültürel olarak değişken bir yapıya indirgediğini ifade eder. Bu yaklaşıma göre her toplum, kendi kurallarına bağlı olarak ahlâkî davranış geliştirir; başka bir toplumun ahlâkî normları ise o toplumu bağlamaz. Bu anlayıştan hareketle, herhangi bir topluma dışarıdan yöneltilen ahlâkî baskıların toplumsal çözümlere yol açabileceği vurgulanır. Bu çerçevede emir ve yasaklara uymayan bireyler “ahlâksız” olarak nitelendirilir. Topçu ayrıca, bazı sosyologların ahlâkı yalnızca örf ve âdetle sınırlı bir alan olarak görmelerini de eleştirir (Topçu, 2022: 16). Tüm bu yaklaşımlar, ahlâkî düşüncenin farklı epistemolojik temellere dayandığını ve her bir düşünsel gelenekte ahlâkın ayrı bir çerçevede konumlandığını ortaya koymaktadır.

Topçu, yapılmış çeşitli ahlâk tanımlarında ortak olarak hem toplumsal hem de ruhsal unsurların yer aldığını belirtir. Ona göre ister duygusal ister akla dayalı olsun, ahlâk insanın ruhsal yaşantısından kaynaklanır. Bilinçsiz biçimde gerçekleştirilen bazı davranışlar—örneğin refleksler ve içgüdüsel tepkiler—ahlâkî olarak değerlendirilemez; çünkü Topçu'ya göre ahlâk, insanın özgürce eylemde bulunmasıyla ilgilidir (Topçu, 2022: 18). Düşünen bir varlık olan insan, özgür iradesiyle harekette bulunduğunda ahlâkî bir tutum sergilemiş olur ve bu hareket onun ahlâkını belirler. Topçu, ahlâkın yalnızca insana özgü olduğunu vurgular ve hareketi insan olma vasfıyla yakından ilişkilendirir. Eğer insan yalnız yaşayan bir varlık olsaydı, ahlâktan söz etmek mümkün olmazdı; dolayısıyla ahlâkın toplumsal bir yönü olduğu açıktır. Kişinin kendisine karşı ahlâklı ya da ahlâksız davranmasından söz edilemez; ahlâkî ilişki, mutlaka başka bir insanın varlığını gerektirir.

Topçu'nun değerlendirmelerine göre toplumun ahlâk üzerinde iki tür etkisi bulunmaktadır: Toplum hem bireylerin uyması gereken kuralları oluşturur hem de onları bu kurallara uymaya zorlar. Ahlâkî kurallara uyma zorunluluğunu bireye dayatan yapı toplumun kendisidir. Ancak Topçu'ya göre bu zorlayıcı etki, bireyin vicdanında bir isyan duygusu doğurur (Topçu, 2022: 18). Bu bağlamda, Topçu'nun ahlâk felsefesinin temelini oluşturan isyan ahlâkı ve onunla yakından ilişkili olan hareket felsefesine değinmek yerinde olacaktır.

1.1.1. Hareket Felsefesi

Ahlâk meselesini incelemeyi kendisine bir görev edinen Topçu, bu alanda hareket felsefesini geliştirir ve “İsyân Ahlâkı” başlıklı doktora tezinde bu felsefeyi sistemleştirerek ortaya koyar. Eserlerinde ve düşünsel yapısında ahlâka merkezî bir yer veren Topçu, toplumsal ve bireysel sorunların çözümünde ahlâka başvurur. *Ahlâk* adlı eserinde “Ahlâk araştırmaları medeniyetlerle beraber başlar. Madde dünyasının tanınmasından ruh dünyasının tanınmasına geçiş, ahlâk bilgisine başlangıç olmuştur.” (Topçu, 2022: 18) diyerek ahlâk düşüncesinin başlangıcını bu tarihsel dönüşümle ilişkilendirir. Topçu’ya göre, medeniyetin inşasıyla birlikte insan, kendi eylemlerini anlamlandırma çabasına girmiştir ve esasen bu çaba, ahlâk düşüncesinin doğuşunu ifade etmektedir.

Topçu’nun hareket felsefesi, Ezel Erverdi’nin de belirttiği gibi, bir ‘ahlâk adamının’ ifadesidir. Bu kavramla anlatılmak istenen şudur: “Hareket adamı, hareketinden önce sahibine teslim olsun, iradesini onunkine teslim etmesini bilsin. Hareket adamı; bazen vatanperver olur, bazen âlim, bazen sanatkâr, bazen de devlet adamıdır. Ama her zaman ahlâk adamıdır.” (Erverdi, 2019: 22). Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Topçu’nun düşüncesinde hareket, yalnızca fiziksel bir eylem değil, ahlâkî bir sorumlulukla yüklü bir varoluş biçimidir.

Topçu, insanın hareketten bağımsız olamayacağını şu sözlerle ifade eder: “Hareket bir zarurettir; hareket edeceğim. Hareket bana çok kere bir mecburiyet gibi gözüküyor; itaat edeceğim.” (Topçu, 2017: 52). Bu yaklaşım, onun ahlâk felsefesinin merkezine hareketi yerleştirdiğini açık biçimde göstermektedir.

Topçu düşüncelerini Fransa’da eğitim aldığı yıllarda geliştirmiş ve orada Maurice Blondel ile tanışma şansı bulmuştur. Blondel, Topçu’yu ciddi şekilde etkilemiş ve düşüncelerinde ona fikir babalığı yapmıştır. Topçu’nun hareket felsefesini, Blondel’in metotları ve kavramları şekillendirir. Bunun yanında, onun felsefî anlayışına etki eden bir diğer isim Henri Bergson’dur. Topçu’nun hareket felsefesini ele alırken, Blondel ve Bergson’un düşünsel etkisinden söz etmemek konuyu eksik bırakmak olur. Bu felsefeyi daha iyi kavrayabilmek için özellikle Blondel’in hareket anlayışına kısaca değinmek gerekir. Ali Osman Gündoğan, “Topçu ve Hareket Felsefesi” adlı makalesinde, Blondel’in hareket felsefesini şu şekilde ifade eder:

“Blondel’in Hareket Felsefesiyle yapmak istediği, insanın tabîi olarak yöneldiği tabiat-üstüne ruhun bir faaliyetiyle ulaşmak ve irade ile hareket sayesinde tabiat-üstüne ulaşmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini göstermektir. Felsefenin araçlarını kullanarak tabiat-üstünü araştırmak ve araştırılan alana ulaşmanın imkânını tartışmak, L’ACTION’un konusunu oluşturmaktadır. Özünde dinî bir alan olan tabiat-üstünün insanın somut varlığında kendini gösterdiği yer ise harekettir.” (Gündoğan, 2006: 28).

Blondel, hareket felsefesiyle aslında bir din felsefesi yapmaya çalışmıştır. Bu anlayışa göre, hareketin olduğu yerde Allah, Allah’ın olduğu yerde hareket vardır. Blondel ve Topçu’ya göre hareket, özünde ruhî bir aktivitedir. Blondel, hareketi kaba bir güç veya refleks olarak görmez; her türlü insan faaliyeti olarak değerlendirir: Ahlâksal, metafiziksel, bilimsel, dinî, estetiksel bir faaliyet olarak görür. Kısaca bu, ruhî bir aktivite olarak anlaşılmaktadır (Gündoğan, 2006: 28). Hem Blondel hem de Topçu için hareketi anlamak oldukça önemlidir; hareketi anlamak, insanı anlamak demektir. Hareket anlaşılmazsa insan da anlaşılmaz görüşünü vurgulamaya çalışmaktadırlar.

Topçu’ya göre, ferдин iradesiyle ortaya koyduğu her hareketin ahlâksal bir yönü bulunmaktadır. Aynı zamanda, her hareketin ahlâkî bir sınırı olmalı ve bu sınır zorunlu kabul

edilmelidir. Bu bağlamda, Topçu'nun konformist ahlâk anlayışına karşı çıktığı görülür. Onun ahlâk anlayışı özgürlük ile ilişkilidir; özgürlük ise ferdin isyanına ulaşır. İsyân, hareket felsefesi içerisinde yer alır ve hareket, ahlâk felsefesinin temelini oluşturur. Ruh, hareket ile beden kazanırken; beden de ruh kazanır. Hareket edilmedikçe fert, kendini tanıma imkânına sahip olamaz (Balcıoğlu, 2022: 35). Buradaki hareket, ferdin insan olma vasfıyla doğrudan ilişkilidir:

“Hareketin sınırlı ve sonlu olduğunu düşünen 20. asır insanına, kendi hareketindeki sonsuzluğu fark ettiren ve tabii olanı, sonsuzluğa duyulan özlemi tatminden hareketle aşmanın imkanından bahseden Hareket Felsefesinin kurucusu Maurice Blondel ile bizi tanıştıran ve hareketin zengin dünyasında gezerken hareketin bizi taşıdığı âlemi temaşa etmemizin imkanını gösteren Nurettin Topçu'yla yaşadığımız dünyanın kuru determinist mekanist-pozitivist toplumcu âlemin dışında başka bir âlemi keşfediyoruz. Keşfettiğimiz âlem, içinden çıktığımız âleme isyan duymamızı emrediyor ve hepimiz, izzet-i nefsimiz olan isyanı yaşıyoruz. Sözümüz isyanın sözü, hareketlerimiz isyanın hareketi adını alıyor. Sözümüz ve hareketimiz, isyan etmek isteyen ruhlara gıda, karanlıkta kalan gözlere ışık oluyor. Topçu için Blondel ve Hareket felsefesi, işte bu gıda ve bu ışıktır.” (Gündoğan, 2006: 57).

İradenin gerçekleştirdiği her hareket, aslında mükemmele doğru bir yöneliş anlamına gelir. Bu, iradenin en yetkin olana ulaşmak için ortaya koyduğu bir çabadır. Hareket, insanın iç dünyasında oluşan durumların dışa yansımasıdır. Hareketin gerçekleşmesiyle insan kendini tanır; ardından hareket sonlanır. Burada anlatılmak istenen, fiziksel anlamda eşyanın yer değiştirmesi değil, insanın yapıp ettikleri aracılığıyla kendini tanıma sürecidir. Topçu, içgüdüsel davranışları gerçek anlamda harekete dâhil etmez. Ona göre hareketin tahlili, ahlâkın tahlilidir (Gündoğan, 2006: 33). İşte bu noktada, isyan ahlâkının temelleri ortaya çıkmaktadır.

1.1.2. İsyân Ahlâkı

Topçu'nun isyan ahlâkı, felsefî sisteminin adeta yapı taşıdır. Düşüncelerinin büyük bir bölümünü oluşturan “isyan” kavramı, her ne kadar ilk bakışta olumsuz bir anlam taşıyor gibi görünse de Topçu'nun perspektifinde bambaşka bir anlam kazanır. Onun isyan ile kastettiği, düzen yıkıcılığı ya da anarşist bir tutum değil; insandaki evrensel düzenin bir unsuru olan evrensel vicdandır. Üstelik bu isyan, insanı mükemmele ve kemale ulaştıracak bir ilkedir (Karaman, 1996: 73). Dolayısıyla Topçu'nun isyan anlayışı ile yaygın anlamıyla olumsuz isyan kavramı kesinlikle bağdaşmamaktadır.

Topçu'nun isyan kavramına ilişkin yaptığımız incelemelerde, onun determinizm düşüncesine karşı durduğunu görürüz. İsyân, ferdin kendi tabiatına, fıtratına ve iç dünyasına karşı gerçekleştirdiği bir harekettir. Aynı zamanda insanın; arzularına, egosuna, nefesine ve ihtiraslarına karşı yönelttiği bir karşı duruşu ifade eder. Bu yönüyle isyan, bireyi tüm bu unsurlardan kurtaran bir hamledir.

Topçu'ya göre isyan, insanın ve doğanın Allah karşısındaki güçsüzlüğünü ve acizliğini ortaya koyarken, aynı zamanda insanın sonsuza, yani Allah'a, ulaşma arzusunun da bir ifadesidir. Bu bağlamda isyan, Allah'a yönelmek isteyen insanın önünde beliren engellere karşı bir başkaldırıdır. Söz konusu engeller kimi zaman kişinin “ben”inden, yani fıtratından kaynaklanır: Nefis, ego, kibir, zevk ve haz gibi. Bu içsel engellere karşı verilen mücadele, isyan olarak değerlendirilir ve bu hareketin kaynağı da insan ruhudur.

Topçu'nun isyanla ortaya koymaya çalıştığı düşünce tam da budur. İsyani şu sözlerle tanımlar: "İradenin, sonsuza ulaşmak gayesiyle, her çeşit menfaat ve tutkuya; sonlu olan iyilik ve mutluluğa dahi başkaldıran sorumluluk ideali." (Topçu, 2016: 18). Bu yönüyle isyan, Topçu'da yalnızca bireysel bir başkaldırı değil, aynı zamanda ilâhî olana yönelmenin etik temelidir.

İsyanın, insanı fitratında olan iç duygulardan, yani nefsinden ve hazlarından kurtardığını ifade eden Topçu, isyanın kurtarıcı olması için tek başına yeterli olmadığını da vurgular. İsyanın, insanın içinde bir cevher olan merhamet duygusuyla harekete geçmesi gerektiğini belirtir. Özetle, isyanın merhamet duygusuyla doğması gerektiğini ve bu duygunun insanda iman şeklinde olması gerektiğini savunur. Bu iman, insanı sonsuza doğru harekete geçirir; Topçu bu harekete isyan adını verir. İnsanda bulunan merhamet duygusu, zalimlik, zulüm ve haksızlıkla karşılaştığında isyana dönüşür. Ayrıca, ilâhî aşkın varlığını engelleyen nefse müdahale edilmediğinde de isyan ortaya çıkar.

Topçu, Peygamber Efendimizin Mekke'de başlayıp Medine'ye kadar devam eden mücadelelerini, aşkı çiğnemeye çalışan nefislere karşı oluşturulmuş bir isyan olarak tanımlar. Ancak Topçu, isyanı her zaman ahlâkî olarak görmez; bazen zulme karşılık geldiğini de belirtir (Karaman, 1996: 74). Dolayısıyla isyan, ferdin içsel dönüşümünü ve ahlâkî yükselişini sağlayan ahlâkî bir harekettir diyebiliriz.

Özetle; Topçu'da isyan, insanlardaki merhamet ve aşk duygusunu ortadan kaldırmaya çalışan kuvvete karşı ahlâkîdir. Ayrıca, insandaki nefsi ve arzuları da ortadan kaldırmaya çalışan bir hareket ise yine ahlâkîdir. Diğer yandan, zevke, nefse ve hazlara boyun eğildiğinde isyan zulüm hâlini alır. Kısacası, onun düşüncesinde isyan bir başkaldırıdır. Ferdin içinde bulunduğu şartlara boyun eğmemesi bir hareket oluşturur ve bu hareket, isyan ahlâkının kendisidir. Ancak her hareket isyan değildir; fakat her isyan bir harekettir. Hareket, içinde bulunduğu düzene başkaldırı hâlinde kendini gösterdiğinde ve daha farklı bir düzenin, nizamın kurulmasına neden olduğunda isyan ortaya çıkar (Karaman, 1996: 75). Bu durumda, daha üstün bir nizama ulaşma durumu isyan olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanın kendi iradesindeki yetersizliği ve eksikliğini gidermesi, onu tamamlaması, Allah'a ulaşması ve Allah'ın yolunda ilerlemesiyle mümkündür. Bu bir isyan hareketidir ve Topçu'ya göre bu, Allah'ın bizzat insanlar üzerindeki hareketidir (Topçu, 2016: 18-20). Ancak açıktır ki, insan Allah'a ulaştığında kemale erecek ve bu da iradenin harekete geçerek isyanıyla mümkün hâle gelecektir. Kısacası, Topçu'nun isyan ahlâkında hem bir isyan hem de bir anarşizm söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, onun isyanında hem başkaldırı hem de uysallık vardır. İsyanda yer alan anarşistlik, hareketin esaretten kurtulmak için verdiği çaba ile ortaya çıkar. İsyanda yer alan uysallık ise, esaretten kurtulan ve ondan sıyrılan iradenin ilaha kavuşmasıyla kendini gösterir. Ahlâkî hareketimiz ilahi irade tarafından itaat olarak görülürken, bizim tarafımızdan ise bir anarşizm olarak algılanmaktadır. Bu isyan hareketi, Allah'ın insandaki isyanı olarak kendini gösterir (Karaman, 1996: 79). Bu nedenle, isyan Topçu'nun düşüncesinde yalnızca yıkıcı değil, aynı zamanda yapıcı ve dönüştürücü bir eylemdir.

Topçu'nun isyan ahlâkına baktığımızda bütünüyle tasavvufun izlerini ve etkilerini görürüz. Topçu bizi insanın Allah'a ulaşmasını engelleyen bütün unsurlara bir başkaldırı olarak isyan ahlâkıyla buluşturur. Bu isyan, ilâhî bir varlıktan gelir, aynı zamanda insanı harekete geçiren merhamet duygusu olarak anlaşılır. Denilebilir ki bu hareket imandan beslenir ve Allah'a ulaşır. Her eylemin nihâî hedefinin Allah'a ulaşmak ve manevi huzura ermek olduğu düşüncesi,

mistik bir yaşam anlayışını yansıtır. Bir diğer yönüyle, dünyevî yaşamda harekete geçmemiz ruhen başlar ve bu hareket esasında dünyevî yaşamdan neredeyse tam anlamıyla ayrılmayı işaret eder. Ruhen başlayan bu hareket devam ettikçe dünyevî olandan kopuş gerçekleşir.

Özetle, hareket felsefesiyle bağlantılı isyan ahlâkı, insanın nefesine karşı başkaldırısı ve Allah'a ulaşmasının ifadesidir. Topçu bu anlayışı tasavvufi bir yaklaşımla ele alır; Allah'a ulaşmak aynı zamanda O'nunla birleşmektir. Bu hareket, aşk ve adaletle gerçekleştiğinde Allah'a ulaşır ve isyana dönüşür. Aşkı ve iradeyi engelleyen unsur ise hırs kaynaklı istismardır. Bu istismar bireyden topluma yayılır ve bozukluk yaratır; düzelmesi ise isyanla mümkündür. Kontrolsüz hırslar imana ve iradeye zarar verdiğinde, hareket irade ile birleşen isyan hâlini alır. Böylece aşk, adalet, irade ve isyanla insan ilâhî olana yükselir ve isyan yerini itaate bırakır (Öztürk, 2019: 12-13). Topçu'nun ahlâk felsefesinde önemli olan hareketin ne olduğu değil ne amaçla yapıldığıdır. Bu portreye en güzel örnek, kendisi gibi bir ahlâk adamıdır.

2. Ioanna Kuçuradi'nin Etik Anlayışı

2.1. Değer Problemi: Değer ve Değerler Arasındaki Farklar

2.1.1. Değer

Farklı kültürel, toplumsal ve bireysel bakış açıları, ahlâkî yargıların çeşitlilik göstermesine neden olmuş; bu durum, ahlâkın evrenselliği ile göreceliği arasındaki tartışmaları felsefî düşüncenin merkezine yerleştirmiştir. Aynı insanların, aynı olayların, aynı eylemlerin ve aynı durumların farklı biçimlerde değerlendirilmesi, insan dünyasının doğal bir olgusudur (Kuçuradi, 2022a: 10-19). Bu nedenle bazı düşünürler ahlâkın göreceli olduğunu savunurken, bazıları da bunun karşısında yer alarak ahlâkın mutlak ve genel-geçer olduğunu iddia eder. Değişen kurallar, farklı dünya görüşleri ve aynı olayların çeşitli biçimlerde yorumlanması, günümüzün önemli felsefî problemlerinden birini oluşturmaktadır (Kuçuradi, 2022a: 10-19). Kuçuradi, bu ikili duruma ışık tutma çabasıdadır ve öncelikle “değer” ile “değerler” arasındaki ayrımı yaparak işe başlar. Değer ve değerler arasındaki kavram farkını şöyle ifade eder:

“‘Değer’ ile ‘değerler’ ayrı şeylerdir. ‘Değerler’ var olan şeylerdir, var olan imkânlardır; ‘Değer’se bir şeyin değeridir; bir şeyin bir çeşit özelliğidir. Bu bakımdan değerlendirme, değerlerin gerçekleşmesi oluyor ve bir eylem veya bir eserdir; değerlendirme ise insanın ve insanla ilgili var olan her şeyin değerinin gösterilmesidir.” (Kuçuradi, 2022a: 41-42).

Değer kavramı üzerinde biraz daha durduğumuzda, bu kavramın “değerler” kavramından anlamca belirgin şekilde ayrıldığını görürüz. “Değer” kavramı başlangıçta iktisat alanında kullanılmış, oradan etik alana geçmiştir. Bu nedenle, “değer” kavramı ile “değerler” arasında doğrudan bir ilişki yoktur. İktisadî anlamda değer, bir şeye biçilen ölçüsel karşılığı ifade eder; insan emeğiyle, somut nesnelerle ve para ile ilgilidir. Yani kullanım bağlamına göre maddî bir karşılığı temsil eder. Hatta ekonomi bağlamında “değer” kavramı, doğrudan “fiyat” ile ilişkilendirilebilir (Kuçuradi, 2022a: 10-19). Bu nedenle ekonomik değer ile ahlâkî değer karıştırılmamalıdır.

Bir eserin ya da bir normun değerinden söz edebiliriz; bu değer, onu benzerlerinden ayıran niteliktir. Tam da bu noktada “değer” ve “değerler” kavramlarının birbirinden farklı anlamlara geldiği açıkça anlaşılır. Kuçuradi, bu ayrımı şu sözlerle ifade eder: “İnsan değeri başkadır, insanın

değerleri başkadır. Kişinin değeri başkadır, kişinin değerleri başkadır. Bir kişinin değerleri de başkadır. Aynı şekilde sanatın değerleri ile bir sanat eserinin değeri de farklıdır.” (Kuçuradi, 2022a: 42). Buradan anlaşılacağı üzere “değer” kavramının anlamları değişiklik göstermektedir.

Kuçuradi’nin bu iki kavram arasındaki ayrımı ortaya koyuş biçimi, değerler sorununu anlamamız açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle onun ifadeleri üzerinde özellikle durulması gerekir. Ayrıca, “kişinin değeri”, “kişi değerleri”, “bir kişinin değeri” ve “değerler” gibi kavramların da kendi içinde farklılıklar taşıdığını belirtir ve bunları ayırıştırarak ele alır.

“Kişinin değeri”, bireyin toplum içindeki özel konumunu ifade eder. Bu, onun yalnızca bir sayıdan ibaret olmadığını; bir birey olarak anlam taşıdığını gösterir (Kuçuradi, 2022a: 10-19). “Kişi değerleri” ise insanlarla kurduğumuz ilişkilerde ortaya çıkan; sevgi, saygı, dürüstlük ve adalet gibi ortak ahlâkî değerlerdir. “Bir kişinin değeri” ise o kişiyi kendine özgü kılan nitelikler bütünüdür. Dürüstlük, sevgi dolu olmak ya da cömertlik gibi özellikler, bireyin diğerlerinden ayrılmasını sağlayarak onun bireysel değerini belirler. Kuçuradi, bu durumu açıklarken “bir Küçük Prens’in değeri” ifadesine başvurarak, kişinin değerini onun bireysel varlığıyla ilişkilendirir (Kuçuradi, 2022a: 10-19). Bu kavramsal ayrımlar hem değer kavramının çok katmanlı yapısını ortaya koyar hem de kişilik ile ahlâkî nitelikler arasında doğru bir ayrım yapmamıza yardımcı olur.

Bir şeyin değeri ise, o şeyin kendi türündekiler arasında sahip olduğu ayırt edici özelliklerden oluşur. Değer, o şeyin benzerleriyle kıyaslandığında taşıdığı özgün nitelikleriyle ortaya çıkar. Kısacası, bir varlığın değeri onun özel yanındır; onu diğerlerinden ayıran ölçüdür.

2.1.2. Değerler

Kişilerin hayatla ve diğer insanlarla kurduğu ilişkiler, değerlerin ortaya çıkmasını sağlar. Değerler, insanların yaşamları ve davranışlarıyla şekillenen insanî olgulardır. “Değer” kavramı, bir eserin ya da bir normun benzerlerinden ayrılan özelliğini ifade ederken; “değerler” kavramı, daha farklı bir anlam içerir (Kuçuradi, 2022a: 40-46). Bu bağlamda iki tür değerden söz etmek mümkündür:

İlk tür, etik değerlerdir: Dürüstlük, adalet gibi; kişinin başkalarıyla ilişkilerinde sergilediği tutum ve davranışlar aracılığıyla ortaya çıkan niteliklerdir. İkinci tür ise, bireyin yaşantısında duygusal izler bırakan, daha çok içsel deneyimlerle ilişkili olan değerlerdir. Sevgi, güven ve saygı gibi değerler bu kapsama girer.

Ona göre, adil olmak, dürüst olmak gibi etik kişi değerleri, hiçbir durumda değişmemelidir. Yani, adil bir kişi her koşulda ve her durumda başkalarına karşı da adil olmayı sürdürebilmelidir. Kuçuradi, etik kişiliğin temelinde bu tür değerlerin sürekliliğini görür. Etik bilgiye sahip bir kişinin, hangi durumda olursa olsun haksızlığa veya adaletsizliğe karşı durması gerektiğini vurgular.

Kuçuradi, etğin öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir alan olduğunu, yani bilgisel bir yönü bulunduğunu savunur. Bu anlayışa göre, bireyler etik değerlerle donatılarak yetiştirildiğinde etik bilgiye sahip olur ve dolayısıyla kimse bilerek kötülük yapmaz. Tam da bu noktada Aristoteles’in öğretilerine rastlarız: Kötülüklerin kaynağı bilgisizlik midir? Etik bilgi bireylere öğretildiğinde, dünyanın daha farklı bir yer olması mümkün müdür?

Bu sorular, başta sorulan temel felsefî meseleye, ahlâkî eylemin kaynağına, geri döner. Ancak evrensel ahlâkın mümkün olup olmadığı sorusu, felsefede önemli bir ikilik doğurmuş ve düşünürleri iki farklı görüş etrafında konumlandırmıştır.

Evrensel ahlâk yasası, geleneksel felsefeden günümüze kadar ele alınmış; bu süreçte hem mutlakçı hem de göreceli (*relativist*) yaklaşımlara zemin hazırlamıştır. Kuçuradi ise bu çokça tartışılan meseleyi, görecelik ve mutlakçılık ikileminin ötesinde, farklı bir bakış açısıyla ele alır. Bu yaklaşım, değer problemiyle birlikte ortaya çıkan temel olguları da düşünceye dâhil eder. Bu olgulardan biri olan etik, Kuçuradi'ye göre epistemolojik bir tavırla değerlendirilmelidir. Çünkü günümüzde etik, tıpkı Orta Çağ'da olduğu gibi karanlık bir durumdadır. İnsanlık, bu karanlığın içinde etik yoksunluğunu ve değerler konusundaki bilgi eksikliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Kuçuradi, çağımız insanının, çoğu zaman "değerler adına değerleri harcadığını" belirtir ve bunun temelinde etik bilgi eksikliğinin yattığını savunur (Kuçuradi, 2022b: 3-8). Bu nedenle, etik değerlerin yeniden ve derinlemesine düşünsel bir çabayla ele alınması, bu karanlığın aşılması açısından zorunludur.

Ona göre, çağımız düşünürlerinin büyük bir kısmı yalnızca bilimsellik peşindedir ve bu nedenle etik değer sorunlarıyla yeterince yüzleşmemektedir (Kuçuradi, 2022b: 3). Kuçuradi, düşünürlerin etik değerler üzerine derinlemesine bir hesaplasmaya girmemelerinin, günümüz toplumlarında değerlerin yanlış kullanımı ve tükenmesiyle sonuçlanacağını savunur (Kuçuradi, 2022b: 3-5). Bu bağlamda, etik sorunların görmezden gelinmesi, sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de ciddi sonuçlar doğuracaktır.

Etik değer sorunlarıyla her çağda ve her toplumda hesaplamanın gerekliliğini vurgulayan Kuçuradi, etik tarihine yön veren düşünürler olarak Aristoteles, Kant ve insan felsefesi perspektifiyle Schopenhauer'a dikkat çeker. Bu düşünürler, kendi dönemlerinin tarihsel sorunları içinde etik meseleleri sorgulamış ve bu alana ışık tutmuşlardır. Kuçuradi'ye göre her çağın insanı, benzer bir etik sorgulama çabası içinde olmalıdır.

Felsefe tarihinde ise Aristoteles'ten sonra "iyi" kavramı üzerine yapılan düşünsel tartışmaların farklılaştığı görülür. Her dönemde filozoflar "iyi"yi çeşitli yönlerden ele almış, ancak iyinin özü üzerine doğrudan bir tanımlama yapmaktan kaçınmışlardır. Kant ise "iyi"yi değerli olmakla ilişkilendirir; insanlara eylemlerini değerlendirmeleri için bir ölçüt sunar. Bu anlayışa göre, insan olmanın değerini koruma isteği, iyinin kendisini oluşturur.

Etik sorunlara günümüz koşullarıyla bakıldığında, yeni etik yaklaşımların gelişeceğini ifade eden Kuçuradi, bu bağlamda özellikle Kant'ın "iyi isteme" anlayışı üzerinde durur. Başlangıçta bu kavramın kendisini tedirgin ettiğini belirten Kuçuradi, daha sonra bu tedirginliğin nedenini kavrayarak Kant'ın yaklaşımını yeniden değerlendirdiğini ifade eder (Kuçuradi, 2022b: 4-15). Ona göre etik düşünce, çağdaş sorunlara yanıt verebilecek yeni anlayışların önünü açmalıdır.

Kant, ahlâkı açıklamak için insan davranışlarının neye göre iyi olduğunu temellendirmeye çalışır. Burada *a priori* kavramıyla hareket eder; yani ahlâk yasası ve özgürlük gibi kavramları akla dayalı, evrensel temellerle açıklar. Ona göre iyi olan, akli kullanarak insanın değerini korumayı istemelidir. Bu isteme herkes için geçerli olan "ödev"dir (Çam, 2023: 13-16). Onun anlayışında gerçek özgürlük akla dayalı evrensel kurallarla hareket etmektir. Ahlâk yasası da bu şekilde temellenmektedir.

Kuçuradi'ye göre Kant insan davranışlarını değerlendirirken yalnızca "yapma" kısmını (davranış) esas alır. Oysa etik eylem üç şeyden oluşur: Değerlendirme, yaşantı ve yapma. Kant'ın ise bunu görmezden geldiğini belirtir. Ona göre Kant'ın "iyi istemeyi" mutlak bir ölçüt olarak görmesi de yetersizdir (Çamak, 2023: 13-16). İnsanın yaşamını içeren daha kapsamlı bir anlayış gerekmektedir. İyi isteme etikte merkezde durmamalıdır çünkü iyi, tarihsel ve kültürel bakımdan değişiklik gösterebilir. Esas olan değer bilgidir.

Kuçuradi'nin özgün katkısı etik düşünceyi insan hakları bilgisiyle ilişkilendirmesidir; insan değerinin ne olduğunu ve bu değerlerin çığnendiği durumları anlamaya çalışmasıdır. Buradan hareketle denilebilir ki; etik bilgi, yaşayan bireylerin uğradığı zararları görebilme ve buna uygun değer yönelimi geliştirebilmektir.

Sonuç olarak, Kuçuradi Kant'ın ödev ahlâkı anlayışını etik düşünce için yapı taşı olarak görür. Ancak onu dönüştürerek insan hakları merkezli etik anlayışı geliştirir. Kant'ın etik anlayışından önemli ölçüde beslenmiştir, ancak Kant'ın bu alandaki düşüncelerini eleştirerek yeni ve özgün bir anlayış inşa etmiştir.

2.2. Günlük Yaşamdaki Değerlendirme Tarzları

2.2.1. Değer Atfetme

Değerlendirme, insanın hem kendisini hem de dünyayı anlamlandırmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu süreç, bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde de farklılık gösterebilir. Kuçuradi, değerlendirmeyi insanın varoluş koşullarından biri ve bir "insan fenomeni" olarak görür; insanın, kendisini ve olayları değerlendirmeden yapamayacağını vurgular. Bununla birlikte, aynı olayların ve olguların farklı dönemlerde ya da farklı gruplar tarafından farklı şekillerde değerlendirildiğine dikkat çeker (Kuçuradi, 2022a: 29). Bu da bize, değerlendirme sürecinin göreceli olduğunu ve çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

Bu noktada şu soru gündeme gelir: Aynı olgular neden farklı şekillerde değerlendirilir? Bu sorunun yanıtı, değer rölativizmi (görecilik) ve değer sübjektivizmi (öznellik) tartışmalarında aranabilir. Kuçuradi, bu anlayışların ortaya çıkış nedenine ışık tuttuğunda, hangi yaklaşımın daha doğru ya da daha eksik olduğu meselesinin de berraklaşacağını savunur.

Değerlendirme sürecinde değer sübjektivizmini anlamak için öncelikle "değer atfetme" olgusuna bakmak gerekir. Örneğin, bir kişiden alınan basit bir hediye, maddi olarak düşük bir karşılığa sahip olsa bile, bizim için "değerli" olabilir. Çünkü bu değer, hediyenin kendisinden değil, bizim ona attettiğimiz anlamdan kaynaklanır. Benzer şekilde, bir olaya, nesneye ya da duruma insanlar farklı değerler atfedebilirler; çünkü bireylerin söz konusu olay ya da nesneyle kurdukları özel ilişkiler değişkenlik gösterebilir. Bu nedenle atfedilen değer de kişiden kişiye farklılaşabilir.

Öyleyse, bir şeyin değerli ya da kıymetli bulunması, kişilerin özel durumlarına bağlıdır. Bu özel durumlar ise çoğu zaman hem özne (subjektif) hem de nesne (objektif) önemler taşıyabilir. Bu durumun daha iyi anlaşılması için Kuçuradi şu örneği verir: Edebiyat öğrencisi için felsefe grubu dersleri, jeoloji derslerinden daha büyük bir öneme sahiptir. Buna karşılık bir jeoloji öğrencisi için coğrafya dersleri daha önemlidir (Kuçuradi, 2022a: 30). Bu örnek, insanların olaylara ve şeylere attettikleri değerlerin farklılık gösterebileceğini ortaya koyar. Çünkü önem

sıralamaları kimi zaman bireyin önceliklerine, kimi zaman da kişisel çıkarlarına göre şekillenir. Dolayısıyla, bir şeyin değeri ya da önemi, kişisel tercihler ve bağlamlarla yakından ilişkilidir.

Bir şeyin değeri, o şeyin kendi alanındaki yerini belirler. Ancak “değer” kavramı ele alındığında, her zaman olumlu bir anlam ortaya çıkmaz. Bu nedenle, “değer” ile “değerlilik” kavramları birbirinden ayrılmalıdır. Değer, bir şeyin, onu değerlendiren kişiyle kurduğu özel ilişki temelinde kazandığı anlamı ifade ederken; değerlilik, o şeyin ne için değerli olduğunu sorgular (Kuçuradi, 2022a: 30). Bu bağlamda Kuçuradi’nin “değer atfetme” anlayışı, bireylerin dünyayı ve olayları nasıl algıladıkları ve onlara nasıl anlamlar yükledikleriyle ilgilidir.

2.2.2. Değer Biçme

Değerlendirme, değerlendirilen şeyin değerini ortaya koyarken yalnızca o şeyi değil, aynı zamanda onu geçerli kurallar, durumlar, ilkeler ve modeller çerçevesinde ele alma biçimi olarak tanımlanabilir. Bu tür bir yaklaşım, bir şeye “değer biçmek” anlamına gelir. Kuçuradi, bu durumu “ezbere değerlendirme” olarak adlandırır (Kuçuradi, 2022a: 31). Çünkü bu tür değerlendirmelerde, nesne ya da olay kendi bağlamında ele alınmaz; aksine, genel-geçer yargılar ya da kamusal kabuller üzerinden değerlendirilir.

Değer, her toplumda ve her çağda farklı şekillerde nitelendirilir; bu da o dönemin değerlendirme biçimlerini oluşturur. İnsanlar, olup bitenlere, sanat eserlerine, sanata, edebiyata ve daha pek çok şeye değer biçerler. Bu bağlamda; günah/sevap, iyi/kötü, çirkin/güzel gibi birçok değer yargısı kullanılır ve değerler, bu yargılar doğrultusunda belirlenir ya da bu yönde bir beklenti bulunur. Böylece zamanla genel-geçer değer yargıları oluşur (Kuçuradi, 2022a: 31). Bu yargılar, toplumların değer anlayışını yansıtır ve zamanla ortak bir değer anlayışının şekillendiği görülür.

Bu değer yargılarından bağımsız yapılan değerlendirmeler çoğu zaman aykırı ya da eksantrik olarak görülüp damgalanır. Oysa bir değerlendirmenin farklı olması, her zaman aykırılıktan değil, çoğu zaman yalnızca çağın moda anlayışına uymamasından kaynaklanır. Bu durumda, farklı değerlendirmeleri düzen bozucu olarak nitelemenin ardında, çoğunlukla çağın egemen anlayışına uymama düşüncesi yatmaktadır. Benzer biçimde, çağının ruhuna uygun bulunmayan sanat eserleri de zamanında yargılanmış ve eksantrik olarak değerlendirilmiştir. Oysa geçmişte bu türden damgalamalara maruz kalmış pek çok sanat eseri, zamanla değerini kanıtlamıştır. Bu örnekler, ezbere değer biçmenin yol açtığı olumsuzlukları gözler önüne serer. Oysa sağlıklı bir değerlendirmenin koşulu, kalıplaşmış yargılar değil, bilgiye dayanan bir bakış açısıdır. Nitekim Kuçuradi’nin de vurguladığı gibi, değerlendirme temelde bir bilgi ve kişi sorunudur (Kuçuradi, 2022a: 33). Sonuç olarak, bir şeyin gerçek değerini anlamak, onu değerlendiren kişinin sahip olduğu etik ve entelektüel bakış açısına bağlıdır.

Kuçuradi, “değer atfetme” ile “değer biçme” arasındaki farkı şu şekilde açıklar: Değeri biçilen şey, kamusal alanda görünür durumdadır; oysa değer atfetmede, değeri atfeden ile değerlendirilen arasında özel bir ilişki söz konusudur. Bu nedenle, değer atfetmek ile değer biçmek arasında ilişkinin niteliği açısından önemli bir fark bulunmaktadır. Değer biçmede, değerlendirilenin kendisi dışında, onun genel yargılar çerçevesinde değerli ya da değersiz olduğu düşünülürken; değer atfetmede, değerlendirme kişisel ve öznel bir temele dayanır. Buradaki temel ayırım, değer biçmenin toplumsal ya da kültürel yargılara dayalı olması, değer

atfetmenin ise bireysel ve özel bir bakış açısıyla şekillenmesidir (Kuçuradi, 2022a: 33). Kısacası, biri genel-geçer yargılara, diğeri ise kişisel değerlendirme ve özel ilişkilere bağlıdır.

Bu bağlamda, insanların olup biteni ve nesneleri değerlendirme biçimleri; değer, değer biçme ve değer atfetme şeklinde farklı düzlemlerde ortaya çıkar. Dolayısıyla “insanı değerlendirmek”, “insana değer biçmek” ve “insana değer atfetmek” birbirinden farklı anlamlar taşır. Bu ayrım yalnızca insanla sınırlı değildir; değerlendirilen her şey için geçerlidir. Kuçuradi, bu kavramlar arasındaki farkın ortaya konmasının, değer felsefesinin temel bir gerekliliği olduğunu vurgular.

Kuçuradi, “değer atfetme” kavramını somutlaştırmak amacıyla Albert Camus’nün *Veba* adlı romanından örnek verir. Romandaki karakterler, içinde bulundukları özel durumlara göre veba salgınını farklı biçimlerde değerlendirir. Örneğin Doktor Rieux, vebayı insanlık durumunun bir yansıması olarak ele alırken; bir tutuklu, salgını kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirir. Bu kişi, veba sürdüğü sürece emniyette kalacağını düşündüğünden hastalığın devam etmesini arzulamaktadır. Burada söz konusu olan, bireyin kendi durumu ve çıkarları üzerinden olaylara anlam yüklemesidir. Kuçuradi, bu türden değerlendirmeleri “ezbere değerlendirme” olarak nitelendirir.

Kuçuradi, bu ayrımın daha iyi anlaşılması için yaşamdan somut bir örnek sunar. Bir savcı, yürüttüğü bir dava sonucunda bir kişiye hapis cezası verir. Ancak 15 yıl sonra, başka bir dosya kapsamında yaptığı araştırmada, o kişinin aslında suçsuz olduğunu fark eder. Savcı, bu yeni bulguları suçlanan kişinin avukatına iletmezse, kişi suçsuz yere hapis cezasını çekmeye devam edecektir (meslek etiğine göre hâkim ve savcı, yargıladıkları kişilerin avukatlarıyla görüşemez). Bu durum, Amerika’daki hukukçular arasında fikir ayrılıklarına yol açar: Kimileri meslek etiğinin korunması gerektiğini savunurken, kimileri ise kişinin haklılığından ötürü meslek etiğinin ihlâl edilmesini haklı görür. Böyle durumlarda değer yargılarıyla hareket etmek bazen olumsuz sonuçlar doğurabilir. Değer atfetme, değer biçme gibi özellikle hukuk sistemi içinde birçok insan hakkının zedelenmesine ve adil yargılanma hakkı ihlâllerine yol açan nedenlerden biridir (Mergen, 2021: 19). Bu bağlamda, değer koruma amacıyla benimsenen ilkeler bile, değer yargıları olarak kullanıldığında, değer harcamaya sebep olabilir. Bu yüzden doğru değerlendirmeyi öğrenmek önemlidir.

Değer yargılarının çoğu zaman değer kavramıyla karıştırıldığı görülür. Değer problemi ele alınırken bu ayrım tanımlanmış ve aralarındaki farklar üzerinde durulmuştur. Bu farkları bildiğimizde, günlük yaşamda kullandığımız değerlendirme tarzları ezbere yapılan ve kişi özelliklerinden bağımsız değerlendirmelerden uzaklaşıp, daha doğru ve sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasını mümkün kılacaktır.

2.2.3. Değerleme

İnsanlar arası ilişkilerde yapılan her eylem bir “değerleme”dir. Davranışsal olarak ortaya koyduğumuz her şey “değerleme” olarak ifade edilirken, “değerlendirme” ise insanlar ve nesnelerle kurduğumuz, onların değeri üzerine yaptığımız zihinsel ilişkilerdir. Değerlendirme kimi zaman değer yargılarına, kimi zaman da değerlendireni etkileyen özel durumlara göre şekillenir. Bu noktadan hareketle, değerleme ve değerlendirmenin iç içe geçtiği ancak farklı sorun alanlarına ait oldukları görülür. Kuçuradi bu ayrımı şöyle ifade eder: “Fiilen yapıp ettiğimiz ve

ortaya koyduğumuz her şey bir değerlemedir; değerlendirmeler ise, ilişki kurduğumuz her şeyle ilgili, değeri konusunda şu ya da bu şekilde ortaya koyduğumuz ya da sadece düşündüğümüz her şeydir.” (Kuçuradi, 2022a: 34). Böylece değerlendirme ile değerlendirme arasında önemli ve ince bir fark olduğu ortaya çıkar.

2.3. Etik İlişki

Etiğin, insan ilişkilerinin önemli bir türü olduğu bilinmektedir. Etik, bir kişinin başka bir kişiyle, ister tanıdığı ister tanımadığı insanlarla, kurduğu değer ilişkileridir (Kuçuradi, 2022b: 3-5). Kısacası, etik insan ilişkileriyle ilgilidir. Her etik ilişki, bir ya da birden fazla olay ve durumla bağlantılıdır; insanlar arası ilişkilerde yaşanan çeşitli olaylar sonucu bu ilişkiler şekillenir. Kuçuradi’ye göre, etik ilişkinin bu karmaşıklığı insanı umutsuzluğa sürükleyebilir.

Etik ilişki, kişilerin başka kişilerle olan olay ve durumlarda gerçekleştirdiği eylemler olarak tanımlanır. Kuçuradi, dünyaya gelen her insanın çeşitli varlık bağlantılarına sahip olduğunu ifade eder. Bu bağlantıların bir kısmı, insanın çevresiyle kurduğu sosyal ve tarihsel bağlar, diğer kısmı ise diğer insanlarla olan ilişkilerdir. Bu ilişkiler kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise dolaylı olarak gerçekleşir. Yani zaman zaman rastlantısal ilişkilere de maruz kalırız (Kuçuradi, 2022b: 5). İnsanların her biri, başkalarıyla olan ilişkisini “kişi” olarak yaşar; ne tür ilişki olursa olsun, kişi olarak eylemde bulunulur. Sonuç olarak, her kişinin başka bir kişiyle kurduğu ilişkiye etik ilişki denir.

Örneğin; öğretmen-öğrenci, karı-koca, işveren-işçi gibi ilişkiler etik kişi ilişkileridir. Ancak toplum düzeyinde ele alındığında, kişiler toplumsal ilişkiler bağlamında ikinci tür ilişkiler olarak değerlendirilir. Hukuk ilişkileri bu tür ilişkilere örnek verilebilir. Burada kurulan ilişkiler, toplumun yapısını oluşturur. Toplumsal ilişkilerin ortak özelliği, “ilişki” olarak var olmalarıdır. Bu nedenle karı-koca veya öğrenci-öğretmen bahsedilirken birer bireyden ziyade, onların arasında kurulan ilişkinin varlığından söz edilir. Yani öğrenci-öğretmen ilişkisi vardır (Kuçuradi, 2022b: 6). Bu örnekler çoğaltılabilir. Sonuç olarak, her insan ilişkisi etik bir temele dayanır ve bu, toplumsal düzenin temelini oluşturur.

Yaşamda var olan bu ilişkilere ve kişilerin davranışlarına bakıldığında, aralarında etik ilişkinin bulunduğu görülür. Dolayısıyla, başta da belirtildiği gibi, insanlar arası her ilişki etik ilişkiyi içinde barındırır. Etik ilişki, olaylar zinciri içinde kişilerle yaşanan değer ve değerlilik yargılarıyla bağlantılıdır. Bu çerçevede, yaşamın içinde kurulan tüm ilişkilerin etik değerlerle örülü olduğu ortaya çıkar.

3. Nurettin Topçu ile Ioanna Kuçuradi’nin Ahlâk ve Etik Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

3.1. Ayırıcı Unsurlar: Metafizik Temelli Ahlâk ile Felsefî-Evrensel Etik

Yaşamları boyunca insanın yaşamına yön veren değerler üzerine kıymetli düşünceler ortaya koymuş iki Türk filozofun insana ve değerlere dair yaklaşımlarını karşılaştırdığımız bu bölümde; konuyla ilgili ortaya koydukları görüşlerin ayrışan yanlarını ele alma niyetindeyiz. Hem Topçu hem de Kuçuradi felsefesine baktığımızda her ikisinin de temel derdinin insanî değerler ve etik tutumlar olduğunu açıkça görürüz. Bu çalışmada, Türk düşünce tarihi açısından

büyük önem taşıyan bu iki filozofun değer ve etik anlayışlarını anlamaya çalışacak ve onların perspektifinden insanın etik sorumluluğunu inceleyeceğiz.

Topçu'yu Kuçuradi'den ayıran en önemli unsurlardan biri, milliyetçilik kavramıdır. Topçu, milletlerin kendilerine özgü manevî değerleri olduğunu ve bu değerlerin toplumdan topluma farklılık gösterdiğini ifade eder. Orta Doğu'nun manevi ve ahlâkî değerlerini Batı'nunkinden üstün görür. Maarifi milletle ilişkilendirir; ilim, kültür ve eğitimin milletle birlikte var olduğunu ve birbirlerini besleyip yaşattıklarını savunur (Topçu, 2023a: 30). Her ne kadar milliyetçiliği öne çıkarsa da onun milliyetçilik anlayışı ırkçılığa dayanmaz. Topçu'nun düşüncesinde önemli bir yer tutan bu anlayış, bir bakıma "Anadoluculuk" kavramı ile açıklanabilir.

Anadoluculuk akımı doğduğu ilk yıllarda tarihsel ve kültürel bir perspektif taşıırken Topçu'nun anlayışıyla birlikte manevî ve ahlâkî bir boyuta evrilmiştir. Bu anlayış, diğer düşünürlerde daha çok bir kimlik ve millet meselesi olarak ele alınırken, Topçu'da dinî ve metafizik bir anlam kazanır. Bu sebeple, Topçu'nun düşüncesinde Anadoluculuk ya da Anadolucu milliyetçilik İslam ahlâkı ve Kur'an temellidir. (Gül, 2021: 5-9) Topçu, fikir ve görüşlerinin neredeyse tamamında İslâm'la ilişkili ahlâk düşüncesi ve hareketi geliştirir. Anadoluculuk düşüncesindeki esas amaç ise Anadolu'da doğan milletin İslam ahlâkıyla bezenmiş ahlâkî bir toplum oluşturmaktır.

Sonuç olarak, Anadolucu milliyetçilik ekseninde şekillenen bu anlayış, ahlâkî İslâm temelli bir toplumsal düzenin dayanağı olarak görülürken; Kuçuradi, ahlâkî bireyin evrensel değer bilgisine dayanarak özgürce hareket edebileceği bir alan olarak değerlendirir.

Kuçuradi'de milliyetçilik, ulusçuluk ya da Anadoluculuk gibi kavramlara rastlanmaz; o, felsefesini evrensel değerler temeline oturtur. Değerlerin evrensel olduğunu ve bu değerlerin her millet ya da toplumda aynı etkileri doğurabileceğini savunur. Kuçuradi'ye göre değerler birdir, ancak bu değerler farklı biçimlerde değerlendirilir. Bu nedenle, doğru değerlendirme problemi onun düşüncesinde özel bir önem taşır (Kuçuradi, 2022a: 5-6). Buna karşılık Topçu, milletimizin kendi felsefesini yaratması gerektiğini ve bu sürecin Kur'an'ı Kerim'i rehber alarak bir reformla gerçekleşeceğini öne sürer (Akcan, 2021: 13). Bu bağlamda Topçu'nun mistik yönüyle Kuçuradi'den belirgin biçimde ayrıldığını söylemek mümkündür.

Topçu'nun düşüncesinde insanı Allah'a ulaştırma çabası vardır. Bu durumun gerçekleşmesi ise, ahlâk adamı olmakla mümkündür. "Ahlâk adamı" şeklinde ifade ettiğimiz durum, Topçu'nun ahlâk felsefesinde vücut bulur. Topçu; "Bizi Hakk'a teslim edici olan ruhtaki vecdi ve aşkı ortadan kaldıran, namaz diye manasız bir cesetten başka bir şey kalmaz." (Topçu, 2023a: 178) diyerek ahlâk ile dini bir bütün olarak ilişkilendirir. Ayrıca bu vecd hâliyle birlikte bir sufilik durumunun varlığını da ortaya koyar. Ancak Topçu'nun ahlâk sisteminde görülen bu mistik yan, Kuçuradi'nin ahlâk anlayışında yer almaz. Onun anlayışında, ahlâklı bir insan olmak dindar bir insan olmakla ilişkili değildir: Ahlâklı olmanın ölçütü dindar olmak değildir. Sonuç olarak Topçu'nun aksine Kuçuradi'de din ile ahlâkın bir aradalığı söz konusu değildir.

Topçu'nun ahlâk anlayışı metafizik bir temele dayanır. Din, vicdan ve Allah merkezli olan bu anlayış, modern seküler etik yaklaşımlarla örtüşmez. Bu durum, beraberinde evrensellik sorununu da gündeme getirir. Farklı inançlara ve kültürel arka planlara sahip bireylerin, bu ahlâkî değerlerin dışında kalacağı anlamına gelir. Dolayısıyla, tüm insanlığı kapsayan ortak bir ahlâkî zemin oluşturma imkânı zorlaşmaktadır.

Kuçuradi, etik ve insan hakları eğitimi olarak değerler eğitiminin nasıl olması gerektiğini bizlere sunarken, ahlâkî normlar ile etik değerlerin farklılaştığını da belirtir. Etik değerler; ırklardan, milletlerden, mezheplerden, kültürlerden, dillerden ve dinlerden bağımsızdır. Ahlâkî normlar ise yasaların ve meslek normlarının belirlenmesinde öne çıkar. Etik değerlerin bağımsız oluşu dikkat çekicidir ve bu, Kuçuradi ile Topçu'nun ayrıştığı noktayı oluşturur.

Etik değerler, insan onurunu oluşturan önemli bir unsurdur. Kuçuradi'ye göre insan, çocukluğundan başlayarak etik değerlerle yetiştirilebilir. Etik değerlerle gelişen birey, bu değerleri yaşamında kullanabilir. Normal hareket eden bir birey, değerler bilinci ile normalin dışına çıkarak davranışlarında farklılıklar yaratabilir. Özetle, onun amacı insanca yaşamaya yaraşır davranış biçimlerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, evrensellik zeminine oturtulmuş ve yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi din, ırk, kültür gibi unsurlar bu insanca yaşayışın belirleyicisi ve etkileyicisi olmamıştır.

Özetle, Kuçuradi, ahlâk felsefesini etik kavramıyla işlemiş ve etik değerleri tek tek incelemiştir. O, insanlaşma sorunu olarak ele aldığı bu konulara insan haklarıyla bakmış ve insan haklarının ülkemizdeki önemli savunucularından olmuştur. Dolayısıyla Kuçuradi'nin felsefesinde insan olmaya yakışır bir yaşamın etik ve değerler çerçevesinde büyük bir önemle işlediğini ancak konunun Topçu'da din çerçevesinde ele alındığını görmekteyiz.

Yukarıda Topçu'nun düşüncelerine eleştirel bir gözle baktığımızda birtakım soruların belirdiğini gördük. Bu eleştirel bakışı Kuçuradi'nin anlayışına uyguladığımızda, evrensellik iddiasının kültürel çeşitlilik karşısında ne kadar tutarlı olduğunu sorgulamaya başlarız. Farklı kültürlerin, inançların ve tarihsel yaşantıların varlığını bir bütün içinde değerlendirdiğimizde, bu farklılıkların insan üzerindeki etkisini yok saymış olmaz mıyız? Burada kültürlerin, dinlerin ve tarihsel deneyimlerin ontolojik yanını düşünmek gerekmez mi? Toplumlari din, dil, ırk ve tarihsel deneyim bakımından ele aldığımızda, bu unsurların varlıklarını ve çeşitliliklerini ontolojik olarak görürüz. Ayrıca, sözünü ettiğimiz çeşitlilik toplumlar arasında göreceliliği oluşturur; bu görecelilik de paralel olarak değerleri etkiler. Toplumlar tarih boyunca farklı ahlâk sistemlerini benimseyip yaşatmışlardır.

Kuçuradi, değer bilgisinin görecelilikten uzak nesnel bir temellendirmeye yapılmasını savunur. İnsan haklarını da akıl temelinde savunur; bu anlayış evrensel etik zemininde duruyor gibi görünse de kültürel göreceliliğin varlığını düşündüğümüzde farklı toplumlarda ve siyasî yapılarda felsefî bir tartışma alanı oluşturabilir. Ayrıca bu anlayış, etik ile ahlâkın ayrımını yapan, etik alanı bilgisel bir alan olarak gören ve normatif etiğe karşı çıkan bir zeminedir.

3.2. Birleşen Unsurlar: Değer Temelli Yaşam, Ahlâkî Sorumluluk, İnsan Onuru

Kuçuradi ile Topçu arasındaki en temel ortak nokta, insanlığın bozulmuş olduğu ve değerlerini kaybettiği gerçeğini fark etmiş olmaları ve bu durumu anlamaya yönelik entelektüel çaba göstermeleridir. Her iki düşünür de insanı merkeze alır; ancak yaşadıkları çağa baktıklarında, değersizleşmiş ve içi boşaltılmış insan resmi ile karşı karşıya kaldıklarını ifade ederler. Değerler yok olurken ortaya çıkan insan resmi acımasız ve soğuktur. Yozlaşmış insan fotoğraflarıyla dolu olan bu dünyada insanın vasfı, ahlâklı olmaktır. Çünkü her iki düşünür de ahlâkın insana özgü olduğunu vurgular. Onlara göre, yozlaşmanın ve bozulmanın sebebi, ahlâk kavramının yitirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda, her iki filozof da insanın "insan olma" vasfını

sorgulamış ve ahlâklı olmanın anlamını kendi perspektiflerinden ortaya koymuştur. Bu perspektifler kimi yönleriyle farklılık gösterse de bazı ortak temalar da içermektedir.

Topçu, “bütün bir dünya ahlâk buhranı geçiyor.” diyerek insanların manevî değerlerden ve ahlâktan uzaklaşarak maddeci bir şekle büründüğünü belirtir. Onun bu tespiti, çağın ruhunu ve insanlığın içinde bulunduğu manevî krizi açıkça ortaya koyar. Benzer şekilde Kuçuradi de insanlık krizini ahlâk ve değer yitimine bağlayarak çağdaş insanın sorunlarını bu ekseninde analiz eder. Bu bağlamda her iki düşünürün temel derdi, ahlâk buhranı geçiren insanlığa ahlâkın kutsallığında seslenmek olmuştur. Her ne kadar ahlâk anlayışları birbirinden farklı yönler taşısa da bu konudaki hassasiyetleri ortak bir zeminde buluşur. Ahlâkî çöküşün nedenlerinden biri, Topçu’nun şu çarpıcı sözleriyle daha da somutlaşır:

“...okuldan insanı kovarak sadece tekniği geliştirmek ve insanı tanıttacak olan ilimlerden de insanı çıkarmak, tekniği insanın üstüne yükselttikten sonra tekniğin ayakları altında ezmek insanın ve insanlığın yükselişi değildir. Bu insanın, yıkılışıdır ve insanlığın yıkılışı bu felaketli adımdan doğacaktır.” (Topçu, 2023a: 151).

Bu tespit, Kuçuradi’nin insan-merkezli bilgi ve değer anlayışıyla da örtüşür. Her ikisi de insanı merkeze alır ve onu sadece biyolojik değil, aynı zamanda etik bir varlık olarak konumlandırır. Topçu, manevî kudretlerin yüceltilmesi gerektiğini; maddeye ise üstünlük tanınmaması gerektiğini savunurken, insanı ve onun ruhsal yanını değerli görür. Benzer şekilde Kuçuradi’nin de temel çabası, insanı ve insana ait değerleri yüceltmektir. Her iki düşünür de mutlu bir dünya için bilimin önde; madde, teknik ve makineleşmenin ise onun gerisinde yürümesi gerektiği düşüncesini vurgular.

Her ikisi de hakikate felsefe aracılığıyla ulaşılacağına inanır; ancak Topçu, hakikati doğrudan yaşanabilir bir gerçeklik olarak dinde bulurken, Kuçuradi bunu dünyevî yaşamda temellendirir. Buna karşın, her iki düşünürde de doğru yolun ilimle mümkün olduğu fikri ortaktır. İlmin pratik yaşamda menfaatler için alet hâline getirilmesini tehlikeli görürler; bu nedenle maddenin (tekniğin) tüm hayata hâkim olmasını istemezler. Bu noktada manevî kültürün korunması ve yüceltilmesine büyük değer atfederler. Manevî kültür; sanat, kültür, tarih ve en önemlisi insan sevgisine dayanır (Topçu, 2023a: 153-154). Bu unsurlar, yalnızca bireyin değil, tüm insanlığın ahlâkî ve düşünsel gelişimi için vazgeçilmezdir. Çünkü insanı insan yapan dayanak, maddî kazanımlar değil; onu anlamlı ve sorumlu bir varlık hâline getiren manevî değerlerdir.

Topçu; “Bize hayatın hakikatlerini ve bağlanmamız gereken değerleri tanıtmadınız!” diye bağırarak gençleri, hayatın insafsız akışına bırakmanın ve onlara değerleri öğretmemenin insafsızlık olduğunu ifade eder (Topçu, 2023a: 157). Tam da bu noktada Kuçuradi’nin çabasının değerler bilgisi üzerine kurulu olduğunu hatırlamakta ve temelde insan sevgisinin yer aldığını belirtmekte fayda var. İki filozofta ortak olan; bir insan inşa etmenin, sağlam bir karakter yaratmanın, insana değerler kazandırmakla mümkün olduğudur. Asrımızda yaşanan bu göz kamaştırıcı ve ürpertici buhrandan kurtuluş, değerlerle inşa edilmiş insanların varlığıyla mümkün olacaktır.

Değerlerle bir insanı inşa etmek ise en çok eğitimin işidir. Her iki filozofumuz da insanın yetişmesinde eğitimin, dolayısıyla da öğretmenlerin büyük rol üstlendiğine inanır. Topçu, insanlığın yükselmesinin ve yıkılışının okullarda gerçekleştiğini belirtir; tam da bu noktada, öğretmenlerin öğrencilere şefkatle yaklaşması gerektiğini sıkça dile getirir. O, öğretmenin

görevinin genç ruhlara iyi ve ahlâklı olmayı öğretmek olduğunu söyleyerek, okullarda mutlaka değerler eğitimi verilmesi gerektiğini savunur (Topçu, 2023a: 204). Benzer şekilde Kuçuradi de değerler eğitiminin öğrencilere verilmesi gerektiğini ve bunun önemini her fırsatta dile getirir. Ayrıca, eğitimde öğretmenlerin son derece iyi yetişmesi gerektiğini tıpkı Topçu gibi o da vurgular.

Sonuç olarak, Topçu ve Kuçuradi farklı pencerelerden bakan fakat insanı merkeze alan etik ve ahlâk üzerine düşünen iki filozof olarak karşımıza çıkar. Ancak burada önemli bir soru belirir: Ahlâk evrensel etik ilkelerle mi, yoksa dinî kültürel ilkelerle mi inşa edilmelidir? Topçu'nun din bağlantılı ve metafizik temelli ahlâk anlayışı sistemli bir zemine otursa da öteki için dışlayıcı olabilir. Diğer yandan, Kuçuradi'nin evrensellik düşüncesi de tartışmaya açıktır. Bu da bizi kültürel farklılıkları görmezden gelme riskiyle karşı karşıya bırakabilir.

Bu bağlamda sorulması beklenen sorular şunlardır: Ahlâk evrensel mi olmalıdır, yoksa farklı kültür ve tarihsel etkenlerle çeşitli bir yapıda mı ele alınmalıdır? Ayrıca ahlâk ya da etik din ile ilişkili ve metafizik bir zeminde mi, yoksa bilgiye dayalı rasyonel bir zeminde mi düşünülmelidir?

Çalışmamızda, Topçu ve Kuçuradi'nin anlayışları bağlamında bu soruları gün yüzüne çıkardık; ancak bu sorular yalnızca söz konusu iki filozofumuzun özelinde değil, aynı zamanda ahlâk felsefesinde cevaplanması beklenen sorular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Nurettin Topçu'nun ahlâk anlayışı ile Ioanna Kuçuradi'nin etik anlayışlarını incelemek ve ikisi arasında bir diyalog oluşturmak amacıyla kaleme alınmıştır. Her ne kadar iki filozof farklı düşünsel geleneklerden gelmiş olsa da insanın değerini merkeze alan ortak temalar etrafında buluşmaktadırlar. Buna karşın, kullandıkları teknikler farklılık göstermekte ve ahlâkı temellendirme biçimleri değişmektedir. Topçu, ahlâkı metafizik ve manevî bir zeminde, Allah'a ulaşma doğrultusunda konumlandırırken; Kuçuradi, ahlâkî değerleri evrensel ve epistemolojik bir zeminde, insan hakları ve etik bilgi çerçevesinde temellendirmektedir. Bir tarafta dinî muhafazakâr düşünce ışığında metafizik temelli bir ahlâk anlayışı; diğer tarafta ise evrensel düşünce ışığında seküler bir etik anlayışı yer almaktadır.

Kuçuradi, etiğin bir bilgi sorunu olduğunu vurgularken; Topçu, bunun bir irade ve iman sorunu olduğunu belirtir. Bu bağlamda Kuçuradi, değer sorunlarının bilgisizlikten ileri geldiğini savunurken; Topçu, değer eksikliğinin iman eksikliğinden ve Allah'ı bilmenin yokluğundan kaynaklandığını ifade ederek bambaşka iki perspektif sunar. Kuçuradi, birbirimizle ilişkilerimizde, yapıp ettiklerimizde ve kararlarımızda etik değer sorunları olduğunu dile getirir (Kuçuradi, 2022b: 1-7). Topçu ise yapıp ettiklerimizi, kararlarımızı ve insanlarla olan ilişkilerimizi din ile ilişkilendirir. Ona göre, insanın eylemleri irade kontrolünde olmalı ve her hareket, imanın ışığında Allah katına ulaştıracak türden olmalıdır. Dolayısıyla bu hareket ruh ile ilişkilidir; yani ruhsal bir harekettir (Topçu, 2023a: 177). Buradan hareketle, Kuçuradi'nin modern felsefî birikimi ve insan hakları perspektifini benimsediğini; Topçu'nun ise tasavvuf ve İslâm düşüncesine dayalı bir ahlâk anlayışını savunduğunu görmekteyiz.

Ancak bu yaklaşımlar bazı soruları da beraberinde getirmiştir. Topçu'nun din temelli ahlâk anlayışı her ne kadar anlamlı görünse de farklı inançlara sahip ya da inançsız bireyler için dışlayıcı bir tavır oluşturabilir. Buna karşın, Kuçuradi'nin evrensellik iddiası da tartışmaya açık bir zemine sahiptir; bu iddia, farklı kültürleri görmezden gelme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir.

İki düşünürü kıyasladığımız bu ahlâk/etik sahnesinde, “ahlâkî ilkeler dinî ve kültürel bağlarla mı, yoksa evrensel etik bilgisiyle mi inşa edilmelidir?” sorusunu da gündeme getirir. Ahlâk felsefesine ilişkin bu temel sorular yalnızca Topçu ve Kuçuradi özelinde değil, tarih boyunca cevaplanmayı bekleyen meseleler olarak varlığını sürdürürken; bu iki filozofun sistemli ve özgün bir ahlâk felsefesi yarattığından söz edebilir miyiz?

Yapmış olduğumuz incelemede, ahlâk sahnesinde iki farklı yolun ama ortak bir niyetin izlerini görürüz. İnsan olma yolculuğunu merkeze alan bu iki düşünür, aynı insanî ideale yönelmişlerdir; ancak bu ideale ulaşmak için benimsedikleri yollar, temellendirmeleri ve kavramsal zeminleri birbirinden farklıdır. Biri metafizik ve manevî bir yoldan ilerlerken, diğeri evrensel ve bilgisel bir etik zeminde yürümektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Makalenin konusunun belirlenmesindeki değerli katkılarından dolayı sevgili Nurbanu Coşkun'a ve çalışmanın bazı bölümlerinin düzenlenmesindeki destekleri için sayın Prof. Dr. Emre Arda Erdenk'e teşekkür ederim.

Bu çalışmada adı geçen düşünürlerin görüşlerini aktarırken titizlikle çalışmaya özen gösterdim. Ancak yorumlama veya aktarım sırasında istenmeden yapılan bir hata ya da maksadını aşan bir ifade söz konusu olduysa, ilgili yazarlardan ve okuyuculardan özür dilerim.

Kaynakça

- Akcan, S. (2021). *Nurettin Topçu'da Din ve Ahlâk Eğitimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Balcioğlu, Ş. (2022). *Hilmi Ziya Ülken'in Aşk Ahlâkı ve Nurettin Topçu'nun İsyan Ahlâkı Eserlerinde Özgürlük Problemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı.
- Çamak, E. S. (2023). *Ioanna Kuçuradi ve Etik Anlayışı*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erverdi, E. (2019). *Nurettin Topçu Düünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Görgün, T. (2012). *Nurettin Topçu'da Ahlâk ve Din İlişkisi*. Çanakkale: Çanakkale OnSekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri AnaBilim Dalı.
- Gül, A. (2021). *Nurettin Topçu'da Anadolu Milliyetçiliğinin Ahlâkî Temelleri ve Maarifin İnşa Edici Rölü*. İlahiyat Araştırmaları Dergisi.
- Gülen, Ö. (2018). *Nurettin Topçu'nun "Conformisme et Revolte (İsyân Ahlâkî)" Kitabı Hakkında Bir Değerlendirme*. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi .
- Gündoğan, A. O. (2006). *Topçu ve Hareket Felsefesi*. Hece Dergisi, sayı 109.
- İrgat, M. (2017). *Nurettin Topçu ve İrade Davası*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Kara, M. (2017). *Yıldırım'ın Huzurunda Nurettin Topçu*. Bursa : Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları .
- Karaman, H. (1996). *Düşünce, Nurettin Topçu'da Ahlâkî*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Kocaman, A. Ç. (2020). *Kuçuradi Felsefesinde İnsanlaşma Sorunu Olarak Eğitim*. Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi.
- Köseoğlu, Z. (2011). *İoanna Kuçuradi'nin Etik Görüşü Açısından Kant'ta "İyi İsteme" Problemi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı.
- Kuçuradi, İ. (2011). *21. Yüzyılın Başında İnsan Haklarını Korumada Karşılaşılan Sorunlar*. İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2022a). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2022b). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2023). *Ahlâk, Etik ve Değerler*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kutluer, İ. (2020). *Mistisizm*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Mergen, G. (2021). *İoanna Kuçuradi'de Etik Değer Bilgisi ve Adil Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Öngören, R. (2009). *Sufi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Öztürk, N. (2019). *Nurettin Topçu ve Aliya İzzetbegoviç'te Din Anlayışı*. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sayın, E. (2016). *Ontolojik Açidan Tasavvuf, Mistisizm ve Maneviyatçılığa Dair Yaklaşımların Karşılaştırılması*. Balıkesir: Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Cilt11, Sayı 21.
- Topçu, N. (2016). *İsyân Ahlâkî*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2017). *Varoluş Felsefesi Hareket felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2022). *Ahlâk*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2023a). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2023b). *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*. İstanbul : Dergah Yayınları .